

KİTAP TANITMA

Yrd. Doç. Dr. Nahide ŞİMŞİR*

Mübahat S. Kütükoğlu, XVI. Asırda Çeşme Kazasının Sosyal ve İktisadî Yapısı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2010, XXIV+309.

Tarih çalışmaları içerisinde siyasi tarihçiliğin yanı sıra, halkın çoğunluğunun tarihini yansıtan şehir tarihlerinin özel bir yönü bulunmaktadır. Osmanlı arşiv malzemesine dayanılarak yapılan şehir tarihi çalışmaları Tapu Tahrir Defterleri sebebiyle XVI. yüzyılda, Temettüat Defterleri nedeniyle de XIX. yüzyılda yoğunlaşmaktadır. Her iki defter serisi de derli toplu nüfus, vergi v.b. kayıtlarını ihtiva ettiği için araştırmacılar için cazip edici olmuştur.

İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü'nden emekli olduktan sonra birbirinden kıymetli çalışmaları yayınlanan Hocam Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu'nun Türk Tarih Kurumu yayınlarından çıkan son çalışması "**XVI. Asırda Çeşme Kazasının Sosyal ve İktisadî Yapısı**" adını taşımaktadır. Bu kitap, Timar Ruznamçe Defterleri, Tahrir Defterleri, Maliyeden Müdevver Defterler, Mühime Defterleri, Evkaf Defterleri v.b. Osmanlı Devleti'ne ait zengin arşiv malzemesi çerçevesinde, konuyla ilgili kaynak eserler ve incelemelere dayalı kapsamlı bir eser hüviyetindedir.

Eser, Aydın ve Sığla Sancakları Tahrirleri, tahrirlerin yapılaş şekilleri, tahrir, icmâl, timar, yaya ve konar-göçer cemaat defterlerinin tanıtımının yapıldığı **Giriş** (1-12 s.) ile başlamaktadır.

Eser toplam sekiz bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm "**Kazanın Coğrafi Yapısı ve Tarihine Genel Bakış**" (13-32 s.) adını taşımaktadır. Burada, Piri Reis ve Evliya Çelebi'nin verdiği coğrafik bilgiler de dahil edilerek coğrafyacıların Çeşme Kazası ile ilgili verdiği coğrafik bilgilere yer verilmiştir. Ardından Çeşme adı, Çeşme'nin Türk hakimiyeti altına girişi, deniz üssü olarak Çeşme'nin seçilmesi ve Evliya Çelebi'den Çeşme ve o tarihlerde kazaya bağlı Karaburun ve Sivrihisar ile ilgili bilgiler değerlendirilmiştir.

İkinci bölüm "**İdârî Teşkilât**" (33-50 s.) isminde olup, Çeşme Kazası'nın idari yapısı ve köy adları üzerinde durulmuştur. Köylerin tarihi ile ilgili arşiv malzemesinden hareketle verilen bilgiler kadar, yer adlarının menşeleri ile ilgili değeren-

* Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

dirmeler de mühimdir. İsimler coğrafi özelliklerden kaynaklananlar, cemaat adı taşıyanlar, antik çağdaki adları Türk hançeresine değiştirilenler olmak üzere tasnif edilmiş, köy adları ile ilgili imlâ farklılıklarına dikkat çekilmiştir.

Üçüncü bölümde **“Nüfus”** (51-94 s.) başlığı altında XVI. yüzyılda kazanın riayet nüfusu (Çeşme, Karaburun, Seferihisar, Hereke nahiyeleri, cemaat, muaf ve özel statüdekiler (hacı, azad edilmiş köleler, mühtedler); yayalar (yaya teşkilâtı ve nüfusu) ve kazanın toplam tahmini nüfusu tablo ve grafikler ile eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir.

Dördüncü bölüm **“Ziraat ve Hayvancılık”** (95-147 s.) adındadır. Bu bölümde zirâi işletmeler, zirâi mahsüllerden hububat (buğday, arpa) ve muhtelif hububat ve bakliyat cinsleri; bağ, bahçe ve bostanlar; sanayi bitkileri (zeytin, pamuk, keten, kendir, kenevir, palamut, sumak yaprağı, susam, dut yaprağı) ve bunlar ile ilgili küçük sanayi (dokumacılık, değirmenler, tahunhane v.b.) hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca kazadaki küçükbaş hayvancılık, arıcılık ve dalyanlardan söz edilmiştir.

Beşinci bölüm **“Toprak İdaresi”** (149-180 s.)’ne ayrılmış olup, timar sistemi, sipahilerin görevlendirilmeleri, toprakların dağılışı, timarların el değiştirmesi ve nüfusun dağılışı hakkında bilgileri ihtiva etmektedir.

Altıncı bölüm **“Devlet İşletmeleri ve Ticaret”** (181-201 s.) başlığını taşımakta olup, mukataalar (haslar, gümrükler ve tuzla); ticaret (Çeşme’nin ticaretteki rolü, dış ve iç ticaret), kaçakçılık ve hafta pazarlarına ilişkin kıymetli bilgileri içermektedir.

Yedinci bölüm **“Sosyal Olaylara”** (203-215 s.) ayrılmıştır. Burada hane şeklinde ve cezalandırmak maksadıyla yapılan sürgünler ile korsanlık, eşkiyalık ve diğer olaylar başlığı altında Kaza’daki sosyal hareketlere ışık tutulmuştur.

Sekizinci bölümde **“Tarihî Eserler”** (217-235 s.) başlığı altında kaza dahilindeki Osmanlı devrinden kalan askeri tesisler (Çeşme ve Sığacık Kaleleri); Sosyal Tesisler adı altında da Cami’ler (eski Çeşme Köyü Cami’i, Seferihisar Ulu Cami’i, Hereke Kasım Çelebi manzûmesi), kervansaray, zâviyeler, değirmen, musluk ve hamamların günümüzdeki durumları hakkında bilgi verilerek, zengin fotoğraf koleksiyonu eşliğinde sunulmaktadır.

Eserin **“Sonuç”** (237-238 s.) kısmında, XVI. yüzyıl Çeşme Kazası’nın özellikle asrın ikinci yarısında diğer yerleşim birimlerinde olduğu gibi nüfus ve elde edilen ürünlerin azalmasına dikkat çekilmiş bunun muhtemel sebepleri üzerinde durulmuştur. Timar sistemine göre toprakların dağılışına da dikkat çekilmiştir. XVI. yüzyılda Osmanlı ülkesinin genelinde görülen sosyal olayların çok fazla olmasa da Çeşme’de de bulunduğu değinilmiştir. Ayrıca XVI. asrın ikinci yarısından itibaren İzmir’in parlamaya başlamasıyla birlikte, Çeşme’nin önemini büyük ölçüde kaybettiği ancak deniz üssü olma vasfını korumaya devam ettiği belirtilerek eser sona ermektedir.

Zengin bir bibliyografya, indeks ve ekler bölümüyle renklendirilen eser, mevcut monografi çalışmaları içerisinde Osmanlı arşiv malzemesinin, diğer kaynaklar ile kıyaslanarak değerlendirmesi kadar, elde edilen veri ve bilgilerin bilgisayardan istifade edilerek tablo, grafik ve harita üzerine yerleştirilerek yorumlanması gibi fevkalâde özelliklere sahiptir. Eser mevcut bilgilerin saha çalışmaları ile bütünleştirilmesi gibi özellikleri de bünyesinde barındırmaktadır. Netice itibarıyla eser hem Çeşme tarihi ile ilgili büyük bir boşluğu doldurmuş, hem de biz genç araştırmacılara sahanın duayen araştırmacısı Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu’nun kaleminde eşsiz bir örnek çalışmayı daha kazandırmıştır.